กัณฑ์ที่ 58

สังคหะวัตถุ

แสดง ณ วันที่ ๒๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ อตฺถจริยา จ ยา อิธ
สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ
เอเต โข สงฺคหา โลเก รถสฺสาณีว ยายโต
เอเต จ สงฺคหา นาสฺสุ น มาตา ปุตฺตการณา
ลเภถ มานํ ปูชํ วา ปิตา วา ปุตฺตการณา
ยสฺมา จ สงฺคหา เอเต สมเวกฺขนฺติ ปณฺฑิตา
ตสฺมา มหตฺตํ ปปฺโปนฺติ ปาสํสา จ ภวนฺติ เตติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถาแก้ด้วยสังคหะวัตถุ วัตถุเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพราะเหตุว่าเราท่านทั้งหลายนั้น ทั้งเป็นคฤหัสถ์บรรพชิต อุบาสกอุบาสิกา จะอยู่บ้านก็ดีวัดก็ดี จักได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนกัน ควรต้องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สงเคราะห์ซึ่งกันและกันนั่นแหละเรียกว่า สังคหะวัตถุ สังคหะวัตถุแปลว่าวัตถุเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน จะแสดงในวันนี้นั้นตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย กว่าจะยุติการลงโดยสมควรแก่เวลา

เริ่มขึ้นแห่งพระสูตรนี้

ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ อตฺถจริยา จ ยา อิธ

แปลเป็นสยามภาษา *ทานการให้ก็ดี พูดวาจาไพเราะก็ดี ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่กันและกันก็ดี ๓อย่างนี้เรียกว่า สังคหะวัตถุ*

สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ

ความประพฤติตนให้สม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ ตามสมควร

เอเต โข สงฺคหา โลเก รถสฺสาณีว ยายโต

ความสงเคราะห์ในโลกเหล่านี้แล เป็นประหนึ่งว่าลิ่มสลักของรถอันไปอยู่

เอเต จ สงฺคหา

ความสงเคราะห์ทั้งหลายเหล่านี้ไม่พึงมีไซร้

น มาตา ปุตฺตการณา

มารดา บิดาย่อมไม่ได้รับความนับถือและบูชาเพราะเหตุที่ตนมีบุตร

ยสฺมา จ สงฺคหา เอเต สมเวกฺขนฺติ ปณฺฑิตา

เพราะเหตุใด บัณฑิตพิจารณาเห็นซึ่งความสงเคราะห์ทั้งหลายเหล่านี้

ตสฺมา มหตฺตํ ปปฺโปนฺติ
เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่
ปาสํสา จ ภวนฺติ เตติ
บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ที่ควรนับถือด้วยประการดังนี้

นี่เนื้อความของพระบาลีในสังคหะวัตถุ แปลความเป็นสยามให้ความเท่านี้ ต่อจากนี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

เรียงเนื้อความออกจากบาลีเป็นภาษาไทยเสียชัด ๆ ก่อน ตั้งแต่ตอนก่อนว่า
ทานการให้ประการหนึ่ง ความพูดไพเราะประการหนึ่ง ความประพฤติให้เป็นประโยชน์กันและกันในโลกนี้ประการหนึ่ง ความเป็นคนมีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้นๆ ตามสมควร ความสงเคราะห์ในโลกเหล่านี้แล เป็นประหนึ่งว่าลิ่มสลักของรถอันไปอยู่ฉะนั้น ถ้าว่าความสงเคราะห์เหล่านั้นไม่มีแล้วไซร้ มารดาบิดาย่อมไม่ได้ความนับถือและบูชาเพราะเหตุที่ตนมีบุตร เพราะเหตุนั้นบัณฑิตทั้งหลายเห็นเสมอซึ่งความสงเคราะห์เหล่านี้ เหตุนั้นจึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่ บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ที่ควรนับถือด้วยประการดังนี้
นี่เนื้อความเป็นสยามแท้ ต่อไปนี้ จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

ทาน การให้นี่เป็นนโยบายของบัณฑิตทั้งหลายแต่ไหนแต่ไรมา คนมีปัญญาแล้วก็ต้องให้ทาน ถ้าคนโง่แล้วเห็นว่าสิ้นไปหมดไป ถ้าว่าคนมีปัญญาแล้วเห็นว่ายิ่งให้ยิ่งมียกใหญ่ เห็นแก่อย่างนี้แหละ

ทางไหนจะผิดจะถูกกันน่ะ การให้ ลองดูซิ แต่ว่าเป็นเหมือนกันเสมอหรือการให้นี่ว่าเป็นประโยชน์จริง ๆ ให้ทุกคน แต่การให้นั้นแคบกับกว้างเท่านั้น การให้แคบๆ ให้แก่ตัวเอง ให้แก่สามีภรรยา ให้แก่ครอบครัว ให้แก่ลูกหญิงลูกชายของตนเอง นอกจากนั้นไม่ให้ กลัวหมด กลัวเปลือง กลัวสิ้นไป นี่ให้กลัวหมด กลัวสิ้นอย่างนี้ พวกที่เห็นกว้างออกไป ว่าเราให้ซึ่งกันและกัน ในสามีภรรยา ในบุตรและธิดา ถ้าว่าให้สามีสามีก็ยินดีด้วย ให้ภรรยาภรรยาก็ยินดีด้วย ถ้าให้แก่บุตรและธิดา ๆ ก็ยินดีด้วย ถ้าจะให้มากเข้าไปกว่านี้ กลัวสิ้น กลัวหมด กลัวเปลือง นี่ความเห็นแคบๆ อย่างนี้ ได้รับความเคารพนับถือบูชาเฉพาะครอบครัวของตัวเท่านั้น ถ้าไม่ให้เล่าไม่ได้รับความเคารพนับถือบูชาทีเดียว ให้กว้างออกไปกว่านั้น กว้างออกไปเทียวเท่าใดเขาก็นับถือตนดุจกับมารดาบิดากว้างออกไปเท่านั้น การกว้างออกไปเช่นนั้นได้ประโยชน์อะไรหรือ ให้แคบ ๆ วงแคบ ๆ ได้ประโยชน์หรอก แต่น้อย ไม่เหมือนให้กว้างออกไป ให้กว้างออกไปประโยชน์มาก ประโยชน์มากนักในทางพุทธศาสนาก็เช่นนั้น ชอบให้ในการกว้าง ๆ ไม่ชอบให้ในการแคบๆ การให้แคบๆ ดีเหมือนกันแต่ว่าได้น้อย ไม่เหมือนกว้างๆ ออกไป ดังมารดาบิดาให้แก่บุตร ภรรยาสามีให้แก่กันและกัน ในครอบครัวกันและกัน ให้แล้วมุ่งบุตรในกันและกัน ให้ลูกหญิงลูกชายก็เพื่อให้ปฏิบัติตนต่อไป พอจะได้ดำรงตระกูลของตนต่อไป ก็มุ่งเท่านั้น เมื่อให้บุตรและธิดาได้เท่าไรให้ไป เขาก็ปฏิบัติตามหน้าที่ผู้ได้รับแล้ว ความให้ชนิดนี้ในทางโลกก็แคบ ยิ่งทางศาสนาก็ให้ดุจเดียวกัน เฉพาะพระเณรที่ชอบใจ ที่รู้จักเป็นเครือญาติของตน ที่เป็นที่สนิดชิดชอบกับตน ถ้าหากว่าคนนั้นไม่ให้ เห็นว่าจะมากเกินไป ให้เพียงเท่านั้นก็ได้ประโยชน์เหมือนกันแต่ว่าแคบ ทางพุทธศาสนายินดีในการให้กว้างๆ ทางโลกล่ะก็ดุจเดียวกัน ถ้าให้กว้าง ๆ ออกไป จะเป็นชาวนาก็กว้างขวาง จะเป็นชาวสวนก็กว้างขวาง จะเป็นพ่อค้าแม่ค้าก็กว้างขวาง จะเป็นคนพลเรือนใด ๆ ก็กว้างขวาง

ยิ่งคนปกครองก็ยิ่งกว้างขวางออกไป จำเป็นต้องให้กว้างออกไปทีเดียว ชื่อเสียงก็กว้างออกไป หน้าที่ก็กว้างออกไป การให้นั่นแหละเป็นข้อสำคัญนัก ไม่ต้องไปขอไปร้องใคร ทำอะไรสำเร็จหมดด้วยการให้ แต่ว่าต้องฉลาดให้ ถ้าโง่ให้ยิ่งจนใหญ่ ถ้าฉลาดให้ยิ่งให้ยิ่งรวยใหญ่ มันเป็นอย่างนี้ ต้องฉลาดให้อย่างนี้ เพราะฉะนั้น *ทานญฺ จ* ทานเป็นวัตถุสำคัญสำหรับสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

เราเกิดมาในมนุษย์โลก หญิงชายคฤหัสถ์บรรพชิตไม่ว่า เกิดมาต่างคนต่างมีตัวเปล่า ๆ มีแต่บุญกุศลพิทักษ์รักษามา มาแสวงหาทรัพย์สมบัติ ได้เขตสำหรับในโลกนี้ ก็ย่อมเฉลี่ยซึ่งกันและกัน ตามมีตามจะเฉลี่ยได้ ตามสามารถที่จะทำได้เฉลี่ยได้ สามารถจะทำได้เพียงแค่ไหน ก็ทำไปแต่เพียงนั้น อย่าให้เกินกำลังกว่าตัว อย่าให้เดือนร้อน ทำพอสมควรแก่การ เพราะเรามาไม่นานเท่าใดนัก ก็จะต้องลาโลกนี้ ผ่านโลกนี้ไป ไปโลกอื่นอีกต่อไป การให้สำเร็จที่เป็นอัตภาพที่เป็นมนุษย์นี้ เมื่อพ้นอัตภาพมนุษย์นี้เสียแล้ว ก็ไม่ได้ให้กัน ให้กันไม่ได้ ไปเป็นรูปพรหมให้กันไม่ได้ ไปเป็นอรูปพรหมให้กันไม่ได้ ทุกชั้นไป ของสมบัติทิพย์ก็มีด้วยกันทั้งสิ้น ไปนิพพานก็ให้กันไม่ได้ ให้กันได้แต่เฉพาะเป็นมนุษย์นี่เท่านั้น ที่ให้กันได้ เป็นสัตว์เดรัจฉานให้กันไม่ได้ เป็นเปรต อสุรกายให้กันไม่ได้ เป็นสัตว์นรกให้กันไม่ได้ ให้กันได้เฉพาะแต่ในมนุษย์นี้เท่านั้น

เขาว่าการให้นี้มีผลมากมายนัก มีฤทธิ์เดช ถ้าให้เสียมาก ๆ ให้เสียเต็มศรัทธา สามารถแล้ว ให้มาก ๆ เสียแล้ว ชาติใด ๆ ไปเป็นคนมากเป็นคนกว้างขวาง ต้องเป็นคนปกครองกว้างขวางใหญ่โตออกไป การให้นี้ให้สำเร็จประโยชน์ถึงเจ้าจักรพรรดิ์ธิราช เป็นเจ้าจักรพรรดิ์ธิราชบ้าง ต่ำลงมากว่านั้นเป็นมหาราชาธิราชบ้าง ปกครองประเทศทั้งหมดชมพูทวีป หรือย่อยลงมากว่านั้นเป็นพระยาประเทศราช เหมือนยังกับชมพูทวีปเวลานี้ เป็นแต่เพียงพระยาประเทศราชเท่านั้น ทุก ๆ ประเทศมีเจ้าแผ่นดินปกครองเป็นพระเจ้าประเทศราชทั้งนั้น ยังลดลงมากว่านั้นเป็นผู้ปกครอง เป็นประธานชั่ว๔ปี ๆ เท่านั้น เลิกเป็นพระยาประเทศราชเสียแล้ว ถึงกระนั้นก็ยังมีพระยาประเทศราชอยู่แต่ว่าอยู่ใต้กฎหมาย นี่บุญวาสนาลดหย่อนผ่อนลงมาถึงขนาดนี้ ก็ต้องสำเร็จได้ด้วยการให้ เป็นเศรษฐี มหาราชก็สำเร็จด้วยทานการให้ เป็นคหบดีมหาศาลมีทรัพย์สมบัติบริวาร ข้าทาสบริวาร ก็สำเร็จด้วยการให้ ถ้าไม่ให้ไม่สำเร็จอย่างนั้น เพราะฉะนั้นการให้ ถ้าอยากมีสมบัติยิ่งใหญ่มหาศาลละก็ต้องอุตส่าห์บำเพ็ญทาน บริจาคทาน นี้ได้ชื่อว่า *ทานญฺ จ* ทานการให้

เปยฺยวชฺชญฺจ เมื่อเป็นผู้มีพวกมากถึงขนาดนั้นเข้าแล้ว ต้องมีวาจาไพเราะอ่อนหวานพูดเพราะ พูดเป็นประโยชน์ พูดแล้วผู้สดับตรับฟังรักใคร่ดูดดึงในใจ ไม่อยากออกไปห่าง อยากเข้ามาอยู่ในที่ใกล้ อยากจะสนิทชิดชมด้วยเสมอไป เพราะความพูดอันนั้นเป็นตัวสำคัญนัก ถ้าว่าหัดวาจาไพเราะเสียในชาตินี้ ชาติต่อ ๆ ไป วาจาของตนศักดิ์สิทธิ์ จะพูดอะไรสำเร็จกิจหมดทุกอย่าง ถ้าใช้วาจาหยาบก็เท่ากับวาจาจอบตัวเองในชาตินี้ก็ดี วาจาหมดอำนาจหมดสิทธิ์ ไม่มีอำนาจอะไร พูดไปก็เท่ากับไม่ได้พูด พูดอะไรเป็นไม่สำเร็จ เพราะวาจาของตน ไม่ได้บำเพ็ญกุศลทางวาจาไว้ ถ้าบำเพ็ญกุศลทางวาจาไว้แล้ว กล่าววาจาใด วาจาศักดิ์สิทธิ์นี่ไม่ได้เป็นของพอดีพอร้าย เรื่องวาจาศักดิ์สิทธิ์นี้ เมื่อครั้งสมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว กษัตริย์ทั้งหกพระนคร เจ็ดพระนคร แปดพระนคร ทั้งหกพระนครเกิดประหารซึ่งกันและกัน จะรบกันยกใหญ่ เมื่อครั้งแย่งพระบรมธาตุกันในครั้งนั้น ไม่มีใครสามารถมีวาจาศักดิ์สิทธิ์จะเปลื้องความในครั้งนั้นได้ มีพราหมณ์ผู้หนึ่งท่านโทนพราหมณ์ เข้าไปมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในที่นั้น ห้ามพุทธกิจในการแย่งพระบรมธาตุในครั้งนั้นสำเร็จได้ นั่นเพราะอาศัยอะไร เพราะอาศัยวาจาของท่านพราหมณ์อันศักดิ์สิทธิ์ วาจาศักดิ์สิทธิ์นั่นแหละ

ท่านได้สร้างวาจาไพเราะของท่านไว้ ถ้ากษัตริย์ผู้ใดคือว่าผู้ใดได้ฟังเข้าแล้วจะอ่อนน้อมตามวาจาของท่าน เป็นเช่นนี้เพราะสร้างวาจาที่ดีของท่านไว้ สร้างวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานไว้ ถ้าใครต้องการวาจาศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ ต้องพยายามห้ามวาจาทุจริตเสีย ให้มีวาจาสุจริตอยู่ร่ำไป เมื่อกล่าวขึ้นแล้ว เป็นประโยชน์แก่ตนบ้าง ประโยชน์แก่คนอื่นบ้าง เป็นประโยชน์ทั้งตนบุคคลอื่นได้ วาจาไม่เป็นประโยชน์แล้วเสียเวลา พวกที่พูดวาจาพล่อย ๆ เอาเรื่องเอาราวไม่ได้ วาจาเหลวไหล ชนิดนี้ ฆ่าวาจาของตัวเอง ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของตัวเอง ไม่มีใครทำให้ นี้ต้องอุตส่าห์แก้ไขวาจาของตน ให้เป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานอยู่ร่ำไป นี้เป็นประโยชน์แก่ตนด้วย เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย เป็นทั้งประโยชน์แก่กันและกัน

ประพฤติให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ หรือประพฤติเป็นประโยชน์ในกันและกัน ในเพื่อนมนุษย์ก็ดี หรือกับสัตว์เดรัจฉานก็ดี ประพฤติให้เป็นประโยชน์ทีเดียว ลักษณะที่ประพฤติให้เป็นประโยชน์เป็นอย่างไร การประพฤติให้เป็นประโยชน์ ทำอะไรให้เป็นตัวอย่างดีทั้งนั้น จะทำสิ่งใดด้วยกายทุกอย่าง ให้เป็นตัวอย่างดีของเพื่อนมนุษย์ ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ จะพูดสิ่งไรด้วยวาจาแล้ว ล้วนแต่ให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ให้ได้ผลแก่เพื่อนมนุษย์ ให้เป็นตัวอย่างแก่เพื่อนมนุษย์ การประพฤติทั้งกายทั้งวาจา เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ แล้วทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเป็นการทำลายตน ใครใกล้เคียงก็แก้ไข มนุษย์ที่ทำนานั้นให้ได้ผลเกิดสุข ให้ได้ผลดีเป็นลำดับขึ้นไป การทำสวนก็ดี ใครอยู่ใกล้เคียงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำเป็นตัวอย่าง ให้เป็นประโยชน์ดีแก่เพื่อนมนุษย์ แก่เพื่อนฝูงที่ใกล้เคียงกัน หรือจะค้าขายก็ดี ผู้ที่ค้าขายใกล้เคียงกัน ให้เป็นประโยชน์แก่พวกที่ค้าขายใกล้เคียงกัน นี้ได้ชื่อว่าประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ เมื่อประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แล้ว แก้ไขตัวเองไม่ให้มีตำหนิ จะเป็นภิกษุก็เป็นภิกษุที่ดีทีเดียว จะเป็นสามเณรก็เป็นสามเณรที่ดีทีเดียว จะเป็นอุบาสกก็เป็นอุบาสกที่ดีทีเดียว จะเป็นอุบาสิกาก็เป็นอุบาสิกาที่ดีทีเดียว เป็นตัวอย่างได้เช่นนี้ ได้ชื่อว่า ***อตฺถจริยา*** ประพฤติตนให้เป็นกระสวน เป็นกระสวนนั่นเป็นอย่างไร ช่อฟ้า เขาทำช่อฟ้าเขามีกระสวน เอากระสวนนั่นมาคาดเข้าแล้ว ทาตามรูปกระสวนนั่นเป็นช่อฟ้าได้ ประพฤติให้เป็นตัวอย่าง เขาเพียรทำสิ่งใดเป็นตัวอย่างมาแล้ว ก็เพียรเอาสิ่งนั้นเข้ามาทำ มาเป็นแบบแปลนเป็นตัวอย่างต่อไป ประพฤติตนให้เป็นแม่พิมพ์ พ่อพิมพ์นั้นเป็นตำราทีเดียว ตำราพ่อพิมพ์แม่พิมพ์พระ เหมือนพ่อพิมพ์รูปต่างๆ สวยงามทุกสิ่งทุกประการนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ตามประพฤติเป็นประโยชน์ ประพฤติเป็นประโยชน์อย่างนี้แหละ เรียกว่าสังคหะวัตถุ วัตถุเครื่องสงเคราะห์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันทุกถ้วนหน้า ประพฤติตัวได้อย่างนี้ ทำตามพ่อ

ให้ทาน กล่าววาจาไพเราะ ประพฤติตัวให้เป็นประโยชน์ในกันและกัน หรือในโลกนี้ทั้งหมด ปรากฏดังนี้ เมื่อประพฤติได้ดังนี้แล้ว เรียกว่าความเป็นผู้มีตนเสมอ มีตนเสมอเป็นอย่างไร ในธรรมนั้น ในบุคคลนั้น ๆ เมื่อมาประพฤติเป็นภิกษุ ประพฤติสม่ำเสมอในธรรมที่เป็นภิกษุ ประพฤติเป็นสามเณรสม่ำเสมอในธรรมที่เป็นสามเณร เมื่อเป็นอุบาสกอุบาสิกา ประพฤติสม่ำเสมอในธรรมที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา อยู่ในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ เป็นภิกษุเข้าหมู่ได้ ไม่กระทบกระเทือนใครเลย เป็นสามเณรเข้าหมู่ใดสามเณรใด ไม่กระทบกระเทือนสามเณรหมู่นั้นเลย เป็นอุบาสก เข้าไปในอุบาสกใด ไม่กระทบกระเทือนอุบาสกผู้นั้นเลย เป็นอุบาสิกาเข้าไปในหมู่อุบาสิกาใด ไม่กระทบกระเทือนอุบาสิกานั้นเลย นี้ได้ชื่อว่าสม่ำเสมอในบุคคลนั้นสม่ำเสมอทีเดียว ถ้าประพฤติได้ขนาดนี้ ได้ชื่อว่า นั้นแหละเรียกว่าสงเคราะห์ซึ่งกันและกันละ ถูกหลักตามวาระพระบาลีดังแสดงมาแล้วละ เมื่อประพฤติได้อย่างนี้ เรียกว่า สังคหะวัตถุ

สังคหะวัตถุในโลกเรานี้แล ในโลกต้องประพฤติ๓ประการนี้ การที่ทำอย่างเป็นสังคหะวัตถุสำคัญมาก

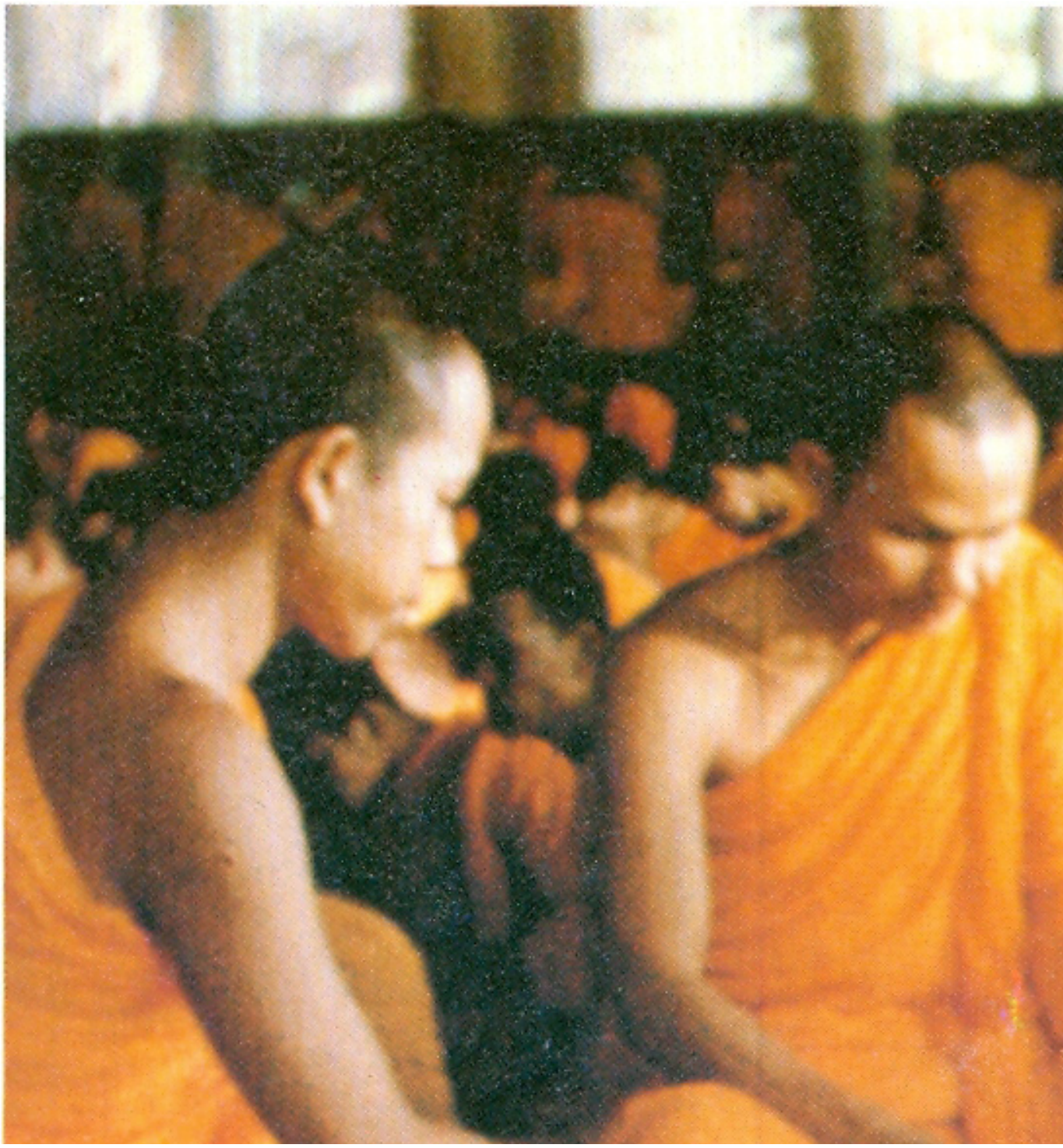

เมื่อประพฤติได้ดังนี้แล้วเหมือนดังลิ่มสลักของรถ ที่ไถแล่นไปในหนทางของรถ ใกล้ไกลไม่ว่า รถนั้นคุมกันอยู่เป็นรถอยู่เสมอ ไม่เคลื่อนในความเป็นรถ ไม่ปรักหักพังแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ไปได้เป็นปกติดี จะเป็นรถส่วนตัวก็สะดวก จะเป็นรถโดยสารก็สะดวก ทุกสิ่งทุกประการ เพราะอาศัยลิ่มสลักนั้น ไม่เคลื่อนไม่หลุดจากกัน

เมื่อเป็นเช่นนั้น มารดาบิดาที่ได้ความบูชา และได้ความนับถือจากบุตรและธิดา เพราะตนมีบุตรต้องประพฤติสงเคราะห์อย่างนี้ให้ ถ้าให้มีการพูดอ่อนหวาน ต้องทำตนให้เป็นประโยชน์ เป็นตัวอย่างของลูกหญิงลูกชายต่อไป ถ้าเป็นเช่นนี้ลูกหญิงก็นับถือ ลูกชายก็นับถือ ถ้าว่าไม่เป็นดังนี้ ลูกหญิงก็ไม่นับถือ ลูกชายก็ไม่นับถือ ที่อาศัยนับถือก็เพราะสังคหะวัตถุนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้น ความนับถืออันนี้ที่เกิดจากลูกหญิงลูกชาย

ก็เพราะบิดามารดาเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา เป็นบัณฑิตชาติในการประพฤติสังคหะวัตถุนี้ สมด้วยบาลีท่านชี้ว่า

บัณฑิตชาติผู้ประกอบด้วยความฉลาด ดำเนินด้วยคติของปัญญา มาพิจารณาเห็นความสงเคราะห์เหล่านี้เข้าแล้วก็ประพฤติตามความเห็นอันนั้น เพราะเหตุนั้นจึงถึงซึ่งความเป็นใหญ่ ที่เขานับถือเชิดชูบูชาก็เพราะสังคหะวัตถุนี้ ถ้าไม่ถูกสังคหะวัตถุ เขาไม่นับถือ เขาไม่บูชา ถ้าว่าคนมีปัญญาสอดส่องมอง เข้าเนื้อเข้าใจในแนวปฏิบัติเช่นนี้ได้ จะเป็นภิกษุอยู่ในหมู่ภิกษุ ก็ต้องเป็นใหญ่ในหมู่ภิกษุนั้น จะเป็นสามเณร ก็ต้องเป็นใหญ่ในสามเณรนั้น จะเป็นอุบาสก ถ้าประพฤติถูกหลักนี้เข้าก็ถึงซึ่งความเป็นใหญ่ในอุบาสกนั้น จะ

เป็นอุบาสิกา ประพฤติถูกหลักนี้เข้า ก็เข้าถึงซึ่งความเป็นใหญ่ในอุบาสิกานั้น เพราะเหตุว่าถูกสังคหะวัตถุเข้า ถ้าไม่ถูกสังคหะวัตถุเช่นนี้ อย่าว่าแต่ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาเลย ลูกหญิงลูกชายก็ไม่นับถือตัว เพราะประพฤติไม่อยู่ในสังคหะวัตถุ ผิดสังคหะวัตถุไป ด้วยเหตุนี้ ลูกหญิงลูกชายก็ติเตียนตัว เพราะประพฤติไม่ถูกสังคหะวัตถุ ถ้าถูกสังคหะวัตถุ ย่อมถึงซึ่งความเป็นใหญ่ ควรได้ความสรรเสริญแท้ ย่อมเป็นผู้ที่น่าสรรเสริญว่าเป็นตัวอย่างของคนดีในโลกนี้ บัณฑิตชาติผู้ฉลาดขนาดนี้ ประพฤติตนได้ความสรรเสริญเช่นนี้ แม้จะอยู่ในโลกนี้ ก็ได้รับความนับถือในโลกอื่นต่อไป ไม่ว่าชาติไหนภาษาไหน ไม่ว่าโลกไหน ประพฤติถูกหลักนี้แล้ว ก็เป็นที่บูชาทั้งนั้น เหตุนั้นต้องประพฤติสม่ำเสมอ จะประพฤติลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่ได้ เหมือนความเป็นพ่อเป็นแม่กัน ต้องปกครองลูกหญิงลูกชายสม่ำเสมอ ลุ่ม ๆ ดอน ๆไม่ได้ สม่ำเสมอตามสมควร นี้ได้ชื่อว่าถึงซึ่งความเป็นใหญ่จริงอย่างนี้ เพราะว่าตนประพฤติถูกสังคหะวัตถุ

ในสังคหะวัตถุนี้ ไม่ใช่แต่ในพระพุทธศาสนานี้เท่านั้น ในศาสนาไหนก็ช่าง ในชาติไหนภาษาไหนก็ช่าง ก็ย่อมได้รับความนับถือดุจเดียวกันในโลกอยู่อย่างเสมอไป เมื่อเข้าใจหลักอันนี้แล้ว ดัดแปลงแก้ตัวกันเสียใหม่ ว่าประพฤติอยู่นี้ มีการให้กันหรือเปล่า ไม่มีสังคหะวัตถุความเป็นใหญ่ก็ไม่มี พูดวาจาไพเราะในกันและกันน่ะ เป็นของที่เราทำบ้างหรือเปล่า หรือพูดแต่คำหยาบช้าในกันและกัน ถ้าพูดคำหยาบช้าในกันและกัน เลิกพูดคำหยาบช้า พูดไพเราะในกันและกัน กลับเสียใหม่ ประพฤติตนเป็นประโยชน์ในกันและกันมีอยู่บ้างหรือเปล่า ถ้าไม่ ว่ายังไม่เป็นประโยชน์ในกันและกัน ก็กลับใจเสีย ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในกันและกัน เราเกิดมาเป็นมนุษย์ ถ้าปราศจากสมบัติมนุษย์ ใช้สมบัติมนุษย์ไม่เป็น ก็เพราะปราศจากสังคหะวัตถุ ไม่มีสังคหะวัตถุ ถ้ามีสังคหะวัตถุดังนี้แล้ว มนุษย์คนใดชั่วไม่มีเข้ามาใกล้ ใช้ได้ทุกคน เป็นสมบัติมนุษย์ของตัวทุกคน เป็นคนดีหมด ทำไมเป็นคนดีหมดล่ะ เพราะสังคหะวัตถุ ต้องฉลาดในสังคหะวัตถุ เมื่อขาดอะไรให้ ขาดผ้านุ่งให้ผ้านุ่งเสีย ขาดผ้าห่มให้ผ้าห่มเสีย ขาดข้าวปลาอาหารที่จะมาบริโภคในวันหนึ่ง ก็ให้เสีย ให้ทานแล้วก็พูดไพเราะ เมื่อได้ฟังถ้อยคำสำเนียงแล้วก็ไม่จากไปเลย อยากอยู่ใกล้ทีเดียว อยากรับใช้รับสอยทีเดียว นี้เพราะสังคหะวัตถุการช่วยเหลือซึ่งกันและกันละเป็นสำคัญ

การพูด ไม่ใช่วาจาอันนั้นอันนี้ล่ะนะ ด่าก็ได้ ก็เป็นวาจาไพเราะเหมือนกัน จะด่าไม่ให้ชั่ว ให้ทำดีเสีย พ่อด่าลูก ก็ไม่ให้ทำชั่วอย่างนี้แหละ นั่นแหละเป็นวาจาไพเราะของพ่อแม่ ที่ลูกได้ฟังเลยเลิกความชั่ว นั้นแหละเป็นวาจาไพเราะของพ่อแม่ ที่พ่อแม่ได้ทำเข้าแล้ว กลับตัวเป็นประพฤติดี นี้เป็นสังคหะวัตถุอย่างนี้ ประพฤติให้เป็นประโยชน์น่ะ ทำอะไรให้ทำดังนั้นดังนี้ ให้เห็นตัวอย่าง เมื่อเห็นตัวอย่างแล้วนั้น สำคัญที่จะเลี้ยงตัวของตัวได้ แก้ไขแนะนำให้ เวลามีโอกาสแนะนำสั่งสอนตักเตือนให้ ดังนี้ให้เห็นตัวอย่าง ชี้ตัวอย่างให้ดูดังนี้ ได้ชื่อประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อยู่ในปกครองของตน เมื่อประพฤติตนเช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็นเนติแบบแผนอันดีของกุลบุตรกุลสตรีต่อไปในภายหน้า เหตุนี้ ตำรับตำราจึงวางไว้เป็นเนติแบบแผนในพระพุทธศาสนาถึงแม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปเป็นกาลช้านาน เมื่อเราประพฤติถูกหลักฐานเข้าเช่นนี้ เหมือนพระองค์มีพระชนม์อยู่ ได้สั่งสอนเราต่อหน้าต่อตา เราจะประพฤติถูกหลักเจริญเช่นนี้ได้ ถ้าถูกหลักเจริญเช่นนี้แล้ว ไม่ต้องไปสงสัย เป็นภิกษุจะทำบุญทำกุศลอันใดประพฤติสิ่งใด เป็นสามเณรจะกระทำกองการกุศลอันใดทำความดีอันใด ทำได้อย่างใหญ่โต อุบาสกอุบาสิกาก็ดุจเดียวกัน กระทำการกิจการอันใด ทำได้ใหญ่โตทั้งนั้น ไม่ขาดตกบกพร่องแต่อย่างหนึ่งอย่างใด เพราะสังคหะวัตถุนี้ มีเต็มที่ ทำได้อย่างใหญ่โตทั้งนั้น ไม่ขาดตกบกพร่องแต่อย่างหนึ่งอย่างใด

เหตุนี้ตามวาระพระบาลี ที่คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ด้วยอำนาจสัจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนามาทุกประการ *วันนี้ตัวอย่างเป็นหลักประธาน ท่านผู้เป็นเจ้าภาพได้ถวายทานไม่ใช่เป็นคนมั่งมีนะ เลี้ยงพระประจำได้ทุกปี ไปถึงบ้านเก็บลูกตุ้มลอยน้ำ เก็บเอาทิ้งไว้เป็นกองใหญ่ ๆ ฟืนอันหนึ่งอันใดก็เก็บขึ้นมากอง ๆ ไว้ กองไว้มากๆ ถึงเวลาเขาต้องการ เขาก็มาเหมาเอาไป กองหนึ่ง ๔๐บาท ๕๐ บาท ๘๐บาท ๑๐๐บาท ๒๐๐บาท ตามกองใหญ่กองเล็ก ได้หาเงินอย่างนี้ แกหาเงินมาเลี้ยงพระประจำได้ทุกปี ๆ* ที่เจ้าภาพเลี้ยงพระวันนี้น่ะ มีอำนาจแปลกประหลาดนัก ประพฤติสังคหะวัตถุเช่นนี้ เงินทองก็หาได้ง่าย หาได้สะดวก ใกล้จวนจะไม่มีก็เอาล่ะคิดถึงว่าวันนี้จะได้เงินที่ไหนมาเลี้ยงพระล่ะ เงินจะไม่พอ เอาคนโน้นบ้างคนนี้บ้าง เขาก็สงสาร เขาก็รักใคร่ เขาก็นับถือบูชา ชวนใคร ๆ เขาก็เข้าหุ้นด้วย ได้เลี้ยงพระทุกปี อัศจรรย์นักทีเดียว ทำอย่างนี้ได้ชื่อว่าเทกระเป๋าทำทุกทีไป แต่ว่าเห็นจะไม่ข้ามชาติละ ต้องร่ำรวยในชาตินี้ละ ด้วยสัจทานที่บันดาลให้เผื่อแผ่แก้ไข ไม่ต้องไปเกี่ยวข้องสมบัติไม่ต้องไปสงสัยเถิด ไม่เสียทีเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้ทำเช่นนี้ถูกเป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนา ถูกสังคหะวัตถุทีเดียว ถึงวันนี้ได้เป็นโยมของพระเณร พระเณรมีเท่าไร อุบาสกอุบาสิกามีเท่าไร วันนี้เจ้าของทานเป็นแม่ตลอดวันเลี้ยงตลอดวันตลอดคืนเป็นแม่ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น พระเณรท่านจึงได้เรียกว่าโยม ผู้ชายก็เรียกว่าโยมผู้ชาย ผู้หญิงก็เรียกว่าโยมผู้หญิง พ่อผู้หญิงแม่ผู้หญิงนั้นเอง เพราะเลี้ยงดูด้วยสังคหะวัตถุคือทานการให้ ทานการให้นั่นเอง ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกันดังนี้

ที่ชี้แจงแสดงมานี้พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้น จนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลาสมมุติยุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้